

Bényei József

Madarász Gyula művészete*

Hetven esztendővel ezelőtt, a két nagy világégés között indult el Madarász Gyula az egykori Kis-Sárrét hagyományokat őrző falujából. Elindult, hogy megismerje a világot. S ha már megismerte, mutassa is be, tegyen érte valamit, hogy a hazának teljesebb, igazibb arcát láthassuk. Ekkor már közel száz éve nem volt itt igazi Sárrét, nem éltek az embert, madarat, állatot rejtő lápok, nem halásztak rákra, csíkra, de a történelmi emlékezet Madarász számára megtartotta a földek, vizek, nádak és fák világát, s a gyermek, akarva-akaratlan, zsigereiben, génjeiben hozta magával ezeket. Hozta és máig megőrizte.

Közben persze tágult a világ. Megtanulta a képzőművészet törvényeit, a faluból kisvárosba került, de képein ott is, akkor is a fehérfalú házakra, kidőlt-bedőlt kerítésekre emlékezett elsősorban, a régi falu arcát mutatta fel. Mutatja máig, hiszen az elvesztett világ emlékül maradt s megfestett motívumai benne a tanyai-falusi lét rekvizitumait jelentik. És ez a bizonyos szűkebb haza egyre tágult. Tágították a művésztelepek, ahol dolgozott, s szinte törvényszerűen lett hazája a Hajdúság, a Hortobágy karakteres világa is. Alkotói technikának olyan műfajokat választott, amelyek líraiak, nosztalgikusak, lágy tónusokat hordozók, akvarellt és gvast. Csakhogy Madarász nem nyugodott bele a csupán lírai atmoszférába, őt a táj, a föld is azért érdekelte, hogy benne sorsot mutasson fel. Egyéni életének fordulóit, de a magyarság történelmi sodrását is.

Az bizonyos, hogy tudatosan nyúlt a négy ősi elemhez, a földhöz, vízhez, éghez és a fényhez. Közülük is elsősorban a föld érdekelte, a föld, amely munkát, életet ad, és amely minden évben új reményt nyújt az embernek. A föld érdekelte árnyaival, barázdáival, gödreivel, rétegzettségével, barna, szürke foltjaival, felégett tarlóival, dombjaival és a kárpátjai, erdélyi, francia hegyekkel.

Nem a nosztalgia fényes fekete földje volt ez, hanem a Hortobágyé: kemény, olykor rideg, mégis életet adó. Kezdetől egységben látta a négy őselemet, a föld mellett a gyökereket életető vizet, a tág horizontú eget és az élőkre sugárzó fényt is. Az ő Hajdúsága és Hortobágya sárga és vörös, barna és sötét, benne feszülnek a kor és a történelem ellentmondásai is. Nincs itt szó a hagyományos idillről, itt lobog a föld és lobog az ég, és a fényeket nagyon gyakran nyelik el a sötét motívumok. Egy hajdúsági költőt juttatnak eszembe ezek a képek, Kapusi Imrét: „*Ez volt az én világom: / sárfolyó, / sárhegy, / sárbirodalom. / Kút-mély szenvedések, / égigérő bánatok, / hozzá görbére taposott utak, / sárga kalászkok, / vörös vergődések.*” Elég rápillantanunk ezekre a képekre, hogy lássuk,

* Elhangzott a hetvenéves Madarász Gyula jubileumi kiállításának megnyitójaként, 2005. április 22-én, a Déri Múzeumban.

mennyi drámaiság, mennyi feszültség rejtezik a festék felszíne alatt. De mindig az élet, a megmaradás drámája, feszültsége.

A négy őselem Madarásznál kiegészül egy ötödikkel: a füvel, a fával, a bokrokkal, a náddal, olykor – ritkán! – virágokkal, azaz mindazzal, amit a föld ad az embereknek. Birtokolja mindezt, övé a megszáradt fű, a sodródva vöröslő pipacs, a kék Hortobágy-virág. Veres Pétert idézi bennem: „*Kapaszkodjál meg a földben erősen, magyarom, / ha nem lehettél szálfá, legyél hát cserje vagy legyél csak gyom.*” Nézzék meg Madarász fáit. Azok bizony – leszámítva a csodálatos erdélyi fenyőket –, jószerint csonkolt, kifosztott, száraz vagy pusztulásra ítélt törzsek, ágak, törött karok. És a füvek, virágok sem felfelé nyújtóznak a fényben, hanem mozgásban vannak, nyúlnak, dőlnek, sodorja őket a festői szándék és az emberi tapasztalat. Pipacsai felszállnak az égbe és nincs, lapjain szinte soha nincs nyugalom, a téli csöndet is átüti a varjak vagy a csupasz fák, száraz füvek, bokrok röppenő mozgása. És az ő fái, virágai, füvei nem gondos emberi kezek ápolta, kertész látványát nyújtják, hanem valami ősi természetességet. Olyan a föld, a fa, a bokor, ahogy a természet ősi erői megformálták. Ez valami ősi természetvallás maradványa, aminek a látásmód ad nyugtalan dinamikát, már-már az elvontságig tisztult harmóniát.

Aztán Madarász hazaképe, táji világa egyre tágul. Először Erdély épül be ebbe a nyitott festői szellemiségbe, mintha a nyugtalan Hortobágy után itt tisztábban találná meg a csendet, a békességet a tápláló örök forrást. És következik Kárpátalja, a haza egy másik, ősi természeti struktúrákat őrző szegmense, amely aztán a távolabbi országokat is belefoglalja európaivá táguló látásmódjába. Arra azonban mindvégig vigyáz, hogy a földet, a füveget, a fákat le ne hagyja távolabbi képeiről sem.

Madarász művészetében a színeknek meghatározó szerepe van. Nyugtalanok, dinamikusak ezek a színek – a hideg lila, kék, zöld, vagy a meleg vörös, barna, sárga egyaránt jelen van képein. Azonban általában a sötét tónusok uralkodnak, mintha ezzel is az ember és a történelem küzdelmes útjára érezne rá. Izzanak ezek a színek, de nem a friss láng sárga lobogásával, hanem a vörös parázs érlelő-égető feszültségével. Jellemző, hogy Madarász, aki olyan szenvedélyesen igyekszik követni az évszakok fénybeli, tájbeli viszonyait, legtöbbször az őszt és a telet festi. Szám szerint is ezek a képek vannak többségben, de intenzitásban mindenképpen. A tél hideg konoksága – benne a tévelygő fények és varjak –, épp olyan drámai, mint az ős elmúlást idéző barnasága, vörössége. Az ős és a tél az érett férfi évszakai, amikor a betakarított értékek világa csöndesíti a lázat.

Jogosnak tűnik itt feltenni egy kérdést: milyen stílusirányzathoz soroljuk Madarász művészetét. Nem vagyok műkritikus, engem ez csupán egyetlen relációban érdekel. Nem fontos, hogy a lírai realizmus, az expresszionizmus vagy éppen a posztimpresszionizmus pecsétjét nyomjuk rá a műveire. Magam sok képére nézve azt is meg merném kockáztatni, hogy egyes alkotásokban, főként egyes részletekben a jó értelemben vett absztrakt feloldó, asszociációkban gazdag szemléletét is megvalósítja. Az a lényeg, hogy igaz-e, amit mond a képeivel. Én igaznak tartom, mert ha nincs is éppen olyan táj, mint amit ő fest, a téma lelkét, a táj lelkét, lényegét vetíti elénk. Vaszary János írta: „A festő célja nem a természetet utánozni, hanem képeket alkotni – majd így folytatja: – minden természeti jelenség melyet észreveszünk, az idegközpontban átváltozik a vérmérséklet és fantázia ereje szerint.” Apollinaire ezt így fogalmazza meg: „minden istenség a maga képére terem”. És a művész, amikor alkot, teremt is.

Mi az a vérmérséklet és fantázia, ami Madarászra jellemző? Első pillantásra nagyon szelíd ember, nyugodt, rendezett, róla lehetne megmintázni a kiegyensúlyozottság szob-

rát. De az ilyen típusú személyiség amolyan maga emésztő fajta, aki belül ég, belül harcol, belül izzik. Madarász is ilyen. Egyik méltatója egyszer számbavette, milyen lelki-emocionális elemek mozgatják Madarász ecsetjét. Őt folytatva mondom: elsősorban és főként az *emlékezés öröme*. A házak, kerítések, azok a művei, amelyekben a pusztuló tanyai-falusi világot mutatja be, az őrzés mellett feloldást is jelentenek számára. Ilyenkor nyílik a szív és tiszta virágokat terem. Ugyanakkor ezekben a képekben is benne van már a *távolság fájdalma*, az elszakadás elmondhatatlanul nehéz érzése az egykori édentől, az egykori háztól, kerttől, világtól. És ezért benne van az *elmúlás tragédiája* is. Egyrészt az a tragikus, ugyanakkor elégikus érzés, amit az értékek pusztulása jelent mindig és mindenkor, másrészt az az érzés is, hogy az ember egyszer végül ugyanazoknak a relikviáknak a sorsára jut, amit most elsírat.

Am Madarász esetében mindezekben túlnő a negyedik s talán legfontosabb elem: a *hűség nyugalma*. Hűség a földhöz, a füvekhez, a fákhöz, hűség a hazához, a tájhoz, ahol él, hűség mindahhoz, amit egy magas erkölcsi szintű ember magában normarendszerré alakított. Szívünkig sugárzik színekben, dinamikában valami ősi és mély világ képekből, „*dünyög az este vöröslő sivatagából / a pásztorok balladája*” – ahogyan Kertész László írta. Néha az ázsiai puszták történelmi szele érinti meg arcunkat és szívünket. Képei ezer évek munkáját, kudarcait, szépségeit hordozzák magukban, a barázdákba rejtett ősök mozdulnak, szólalnak bennük: a természettel örök szimbiózisban élő emberek hitével, türelmével. Látja ő ennek az ezer évnek minden fájdalmát, minden örömét, minden pusztai kacagását, minden ligetes dünyögését, de mondja, festi ugyanazt, amit Boda István érez: „*Hazám! / Életem repedezett pereme, / végvári tájam, csorba / ázsiai táj. A szél / kavarta, idehordta, / idehordta és összetörte / ezt a világot és ezt az eget. / Itt élek most már fulladásig, / amíg bele nem gebedek.*”

A Kis-Sárrét egyik falujából elindult gyermek férfiként az otthonát is e tájon találta meg. Hetven évesen is feszíti a munka láza, tervek, hitek és remények és ehhez serkentő művésztársa is van. Feszítik az új és új alkotások. Őrzi és tartja a Veres Péter-i törvényt: „*Én nem mehetek el innen soha, sehova.*” Ő már egy a pusztai széllel, a minden tavasszal mégis csak kizöldülő fákkal, a Nap felé kapaszkodó füvekkel. Alkosson még sokáig és figyelmeztessen munkáival az ember örökös harcainak teremtő szépségeire, a négy ősi elem időközön és tereken túlnyúló ritmusa szerint.